

## Editörden

### Düşünce, Eğitim ve Değerlerin İzinde

Merhaba Değerli Okurlar,

Dergimizin bu sayısı ile yayın hayatında dördüncü yılına girmiş ve 2025 yılının ilk sayısını da okuyucularımıza ulaştırmış bulunuyoruz. Aralık 2024 sayısının yayımlanmasından sonra geçen sürede Türkiye’de ve dünyada sosyal, kültürel ve eğitimle ilgili alanlarda pek çok olay gerçekleşti. İçinde bulunduğumuz bahar ayları, farklı alanlarda ulusal ve uluslararası düzeyde akademik ve bilimsel mahiyette kongre ve toplantıların da yapıldığı hareketli bir dönemdir. Söz konusu toplantılar, katılımcılar için akademik ve sosyal etkileşim ortamı oluşturmalarının yanında aynı zamanda bir eğitim ve öğrenme ortamı olarak da düşünülebilir. Yakın yıllarda yaşadığımız Covid-19 olarak adlandırılan uluslararası düzeydeki salgın sürecinde bir gereklilik olarak ortaya çıkan ve örgün eğitim programlarındaki uzaktan eğitim uygulamaları, söz konusu toplantıların çevrimiçi olarak yapılmasında da bir zorunluluk olarak gündeme gelmiştir. Bu uygulama, izleyen dönemlerde de devam etmekte olup yüz yüze yapılan akademik toplantılarda bazı sunumların, uzaktan katılım yoluyla yapılması, bir alternatif olarak uygulanmaktadır. Bu toplantıların bir kısmı, belirli uzmanlık alanlarıyla sınırlı olurken bir kısmı da hemen bütün disiplinleri kapsayıcı mahiyette olmakta; söz konusu toplantıların sayıca artması da oldukça dikkat çekmektedir. Toplantılarla ilgili dikkati çeken diğer bir husus da yıllarca ulusal düzeyde yapılan bazı toplantıların ad değiştirilerek uluslararası düzeyde yapılmasıdır. Hemen bütün akademik toplantıların duyurularında dikkati çeken diğer bir ifade de toplantının, “ÜAK Doçentlik ve YÖK Akademik Yükselme ve Teşvik kriterlerini karşılamakta olduğu ve toplantı katılımcılarına toplantı sonunda Katılım Belgelerinin takdim edileceği” ifadesidir. Elbette bu toplantılara tebliğ sunan akademisyenler için bu durum bir gereklilik olabilir, ancak yapılan bu toplantıların katılımcılar yanında sosyal, akademik ve pedagojik yönlerden olduğu kadar ulusal ve uluslararası düzeyde katkı ve etkilerine ilişkin de bilimsel analizlerin yapılması yararlı olabilir.

Eğitim alanı, her zaman olduğu gibi ulusal ve uluslararası boyutlardaki tartışmaların merkezinde olmaya devam etmektedir. Değişen toplum, değerler ve teknolojiler yanında sosyal talep ve beklentilerdeki değişmelere bağlı olarak eğitimle ilgili yapılan bu tartışmalar doğal karşılanabilir. Eğitim, sadece okulla sınırlı bir olgu olmayıp hayatın her alanında söz konusudur. Toplumda yaşayan her insan, diğerleri için bir öğrenme kaynağı ve rol model olduğu kadar aynı zamanda diğerlerinden öğrenen konumundadır. Esasen hayatın her alanı herkes için bir öğrenme alanı ve okuldur. Elbette dünyaya gelen her insan için eğitim, okuldan önce ailede başlar. Her ne kadar giderek dünyada olduğu gibi Türkiye’de de okul öncesi eğitimin giderek örgün eğitim kapsamına alınması yaygınlaşmakta ise de aile, öteden beri en önemli okul öncesi eğitim yeri

olarak kabul edilir. Okul öncesi eğitim denildiğinde ise öncelikle “değerler eğitimi” anlaşılır. Aile, çocuğun değerleri kazandığı ilk yerdir. Söz konusu değerler, sadece ahlaki ve manevi değerlerle sınırlı olmayıp hayatın her alanını kapsar. Ülkemizde 2025 yılının “Aile Yılı” kabul edilmesi ve aileyi güçlendirmeye dönük çeşitli politikaların oluşturulması önemli olup günümüzde hem dünyada hem de ülkemizde önemli sorunlarla karşı karşıya kalan evlilik kurumunun bir birimi olarak ailenin güçlendirilmesi, güçlü bir eğitim yanında güçlü bir toplum ve gelecek inşa etmenin temel aracıdır.

Modern zamanlarda giderek geniş aileden çekirdek aileye dönüşen aile yapıları, boşanmaların artmasına bağlı olarak tek ebeveynli ailelere dönüşmekte; bu durum da aile eğitimi ve ailede eğitim konularını, eğitimle ilgili tartışmaların merkezine taşımaktadır. Biyolojik açıdan ailenin temel işlevi, meşru yollarla neslin devamlılığını sağlamak iken pedagojik açıdan da toplumun genel idealleriyle uyumlu bir biçimde sosyal, kültürel, ahlaki, insani değerlerin inşası ve güçlendirilmesidir. Pek çok çocuğun sağlıklı yaşama, beslenme ve eğitim olanaklarından mahrum olduğu bir dünyada, çeşitli dünya ülkelerinden çocukların da katılımıyla çocuklar için bayram ve şenliklerin yapıldığı ülkemizde, söz konusu bayram ve şenlikler, daha yaşanabilir bir dünya ve gelecek için gerekli yaşam değerlerinin vurgulanması açısından önemlidir. Şüphesiz aile ve çocuk kavramıyla birlikte gündeme gelen diğer kavramlar da anne ve babalıktır. “Anneler günü” ve “Babalar günü” gibi kutlanan günlerin, birer “hediyeleşme günü” olmaktan öte anne ve babalığın kutsal birer rol olarak da düşünülmesi ve anılması gereken günler olarak anılmalıdır. Zira sosyal ve pedagojik alanlarla ilgili yaşanan kimi sorunların kaynağının aile ile ilişkili olduğu ve bunların üstesinden gelmek için de her şeyden önce evliliğin kolaylaştırılıp teşvik edilmesi ve ailenin güçlendirilmesi gerektiği unutulmamalıdır.

Dünyada ve ülkemizde sıklıkla araştırmalara konu olan değerler, en kısa tanımıyla insanların önem verdikleri ve sahip olmak istedikleri şeylerdir. Yukarıda ifade edildiği gibi her aile, hayatta önem verdiği değerleri çocuklarına bilinçli ya da farkında olmadan kazandırmaya çalışır. Daha sonra okul hayatında da bunların geliştirilmesi ve yaşanması gerekir. Okul, geleneksel toplumdan modern toplumlara kadar her toplumda öncelikle belirli değerler sistemine dayalı olarak işleyen bir yapı olarak kabul edilir. Ailede edinilen değerlerle okulda öğrenilen ve yaşanan değerler arasında bir çatışma olduğunda orada bazı sorunlar da ortaya çıkar. Bu konuda okul ve aile işbirliğinin gerekliliği ve önemi ortaya çıkar. Her ne kadar modern okul sistemleri, ailenin eğitim işlevini üstlenmiş görünse de aile, çocuğu eğitiminden büsbütün soyutlanmış olamaz. Çocuğu öncelikle toplum ve devlete ait bir varlık olarak gören akımlar olmuşsa da çocuk, öncelikle aileye ait bir varlıktır. Aile aynı zamanda ilk sosyalleşme yeridir.

Eğitimde okul, aile ve toplum üçgeni yanında modern toplumlarda bir başka etkili mekanizma ise sosyal medya ve sanal topluluklardır. Maalesef bütün dünyada olduğu gibi ülkemizde de sanal ortamlar, sadece çocuklar için değil aynı zamanda yetişkinler için de bir takım tehditler oluşturmakta; bununla baş etmek için aile ve devlet tarafından bir takım tedbirler alınmaktadır. Aile ve okul, her yönden (fiziksel, sosyal, psikolojik...) çocuğun bir takım risklerden ve tehditlerden uzak olarak kendini güvende hissettiği yerler olmalıdır. Zira modern toplum hayatı, çeşitli yönlerden bazı riskleri ve tehditleri barındırmaktadır. Geleneksel toplumlarda çocuk sokakta eğitilir; herkes herkesin çocuğu için bir eğitici rolü üstlenir idi. Ancak günümüz toplumlarında güvenlik tedbirleri giderek artmaktadır. Özellikle okul çevrelerinde alınan bu önlemler; sokak, mahalle, okul ve çevresinin artık riskli ortamlar olarak algılandığını göstermektedir. Böylesi risk

ortamlarında ana babaların ve okulların görevleri de oldukça zorlaşmaktadır.

Dünyada giderek neo-liberal ideolojinin de etkisiyle eğitim ve okul, söz konusu ideolojinin öne çıkardığı bazı kavram ve değerlerle tanımlanmaktadır. Buna göre okul bir işletme; eğitim hizmetini sunanlar işveren; öğretmen de belirli bir ücret mukabilinde beden ve zihin gücünden yararlanan bir işgören olarak algılanmaktadır. Böylesi bir durumda öncelikli okulun ahlaki bir topluluk, öğretmenin ahlaki bir rol model, eğitimin erdemli insan yetiştirme işlevi, arka planda kalmaktadır. Okulun ve eğitimin sonuçlarının (çıktılarının) nicel olarak (sayılarla) ölçüldüğü bir toplumda erdemli insan yetiştirme, bir retorikten öteye gitmemektedir. Reform adına eğitimle ilgili bazı mevzuat düzenlemeleri, okulların teknik alt yapılarının güçlendirilmesi, eğitime teknoloji entegrasyonu, tek başına yeterli değildir. Eğitim sisteminde reform ve yeniden yapılanma çalışmalarının merkezi okul olmalıdır. Okul müdürleri de aile ve toplumda yaşanan kimi sorunların farkında olarak okulları yeniden inşa etme ve anlamlandırma yolunda bir bürokrat rolünden öte liderlik rolü üstlenmelidir.

Dergimizin bu sayısında, makaleler yanında her sayıda olduğu gibi bir kitap tanıtımı yazısı yer almaktadır. İlk makale, bir perspektif makale niteliğinde olup yazar Koçak, Türkiye’de 1929 yılında çıkarılan 1416 sayılı kanunla yurt dışına burslu öğrenci gönderme sürecini analiz etmiştir. Yazar, üniversitedeki akademik deneyimi yanında MEB ve YÖK gibi kurumlar içinde görev yaptığı süreçteki deneyim ve gözlemlerini de işe koşarak konuyu çeşitli yönleriyle ele almış ve bazı önerilerde bulunmuştur. Yazarın, dergimizin bundan önceki sayılarında da konuyla ilgili bir başka davetli yazısı yer almıştı. Elbette bütün ülkeler, başka ülkelerin pedagojik, bilimsel, teknolojik, akademik deneyim ve birikimlerinden yararlanmak için farklı ülkelere çeşitli alanlarda eğitim görmek, bilgi ve görgü geliştirmek üzere burslu öğrenci gönderebilir. Bu durum, bilgi ve teknoloji transferi için son derecede önemli ve stratejik bir konudur. Ancak her ülkenin, farklı öncelikleri olabilir, bursların tahsisinde de bunların dikkate alınması gerekir.

İkinci makale, Meço tarafından kaleme alınmış olup öğretmen adaylarının “öğretmenlik” kavramına ve mesleğine ilişkin metaforik algılarını ortaya koymayı amaçlayan bir araştırmanın sonuçlarını kapsamaktadır. Metaforlarla ilgili araştırmalar, son yıllarda çeşitli alanlarda olduğu gibi eğitim alanında da yurt dışında ve Türkiye’de oldukça ilgi görmektedir. Metafor (mecaz, istiare), bir tür benzetme olup bir şeyin başka bir şeye benzetilerek ifade edilmesidir. Örneğin biri insana, “okul ve öğretmen denince aklınıza gelen ilk benzetme nedir?” şeklinde bir soru yöneltildiğinde, “kışla ve komutan” şeklinde bir tanımlama yaparsa bu betimleme, oradaki farklı bir okul iklimine işaret eder; bunun tersi olarak “çiçek bahçesi ve bahçıvan” şeklinde bir benzetme yaptığında da daha farklı bir okul iklimine işaret etmiş olur. Mecazlar, anlama güç katmak ve anlatıma konu olan durumu daha müşahhas bir biçimde ortaya koymak için başvurulmuş anlatım biçimleridir. Dünyada ve Türkiye’de yapılan araştırmalarda okulla ilgili araştırmalarda öğretmen ve öğrencilerin, içinde bulundukları ortam ve kişileri metaforik yönden farklı biçimlerde kavramlaştırdıkları görülmektedir. Bunların analiz edilmesiyle o kurumdaki çalışma ve öğrenme iklimiyle ilgili bazı kestirimlerde bulunmak mümkün olabilir. Buna göre de geleceğe dönük iyileştirici bazı politikalar geliştirilebilir. Bu makalede yazar, öğretmen adaylarından elde ettiği metaforları tematik olarak, kişi, somut nesneler ve somut nesneler başlıkları altında tasnif etmiş; geleceğe dönük olarak öğretmen adaylarına kazandırılması öngörülen niteliklerle ilgili önerilerde bulunmuştur.

Üçüncü makale, Eren ve arkadaşları tarafından kaleme alınmış olup son yıllarda dünyada olduğu gibi Türkiye’de de en çok tartışılan konuların başında gelen yapay zekâ ile ilgilidir. Makalede

eğitimde yapay zekânın kullanımına yönelik öğretmen görüşleri ele alınmıştır. Yapay zekâ, hayatın çeşitli alanlarında olduğu gibi eğitim ve öğrenme sürecinde de giderek yaygın bir biçimde kullanılmaya başlanmıştır. Araştırmada, eğitimde yapay zekânın kullanımıyla ilişkilendirilen kavramlar; kullanım amaçları veya kullanılmama nedenleri, avantajları ve sınırlılıkları yönünden değerlendirilmiş; bunların eğitimde etkin olarak kullanımına yönelik bazı öneriler sunulmuştur. Ulaşılan sonuçlar, öğretmenlerin yapay zekayı farklı kavramlaştırmalarla tanımladıklarını ve yapay zekâ araçlarında en çok ChatGPT uygulamasını kullandıklarını, genelde öğretim materyali hazırlama, araştırma yapma ve ders etkinlikleri oluşturma gibi derse hazırlık süreçlerinde yararlandıklarını ortaya koymuştur. Yapay zekâ teknolojilerinin eğitimde etkili ve etik ilkelere uygun bir şekilde kullanımına yönelik öneriler arasında, bilinçli ve kontrollü kullanımına yönelik farkındalığın artırılması, öğretmenlere yönelik mesleki eğitim programlarının düzenlenmesi; öğrencilere yönelik olarak da yapay zekâ okuryazarlığının kazandırılması gerektiği hususları yer almaktadır.

Dördüncü ve son makale, bir ekip tarafından TÜBİTAK 4007 desteği ile gerçekleştirilen araştırmanın sonuçlarını içermekte olup “Türkiye Yüzyılı Işığında Bilecik Bilim Şenliği” kapsamında yer alan katılımcı öğrenciler, atölye lideri ve rehberlerin etkinlik sürecine ilişkin değerlendirmeleri ele alınmıştır. Araştırmanın bulguları, bilim şenliklerinin öğrencilerin bilimsel ilgi, öğrenme isteği ve sosyal etkileşim becerilerini destekleyen etkili öğrenme ortamları sunduğunu göstermiştir. Bulgular doğrultusunda uygulayıcılara, araştırmacılara ve politika yapıcılara yönelik bazı öneriler geliştirilmiştir.

Dergimizin bu sayısında Çelik tarafından tanıtımı yapılan kitap, Brian A. Catlos tarafından kaleme alınan ve Türkçeye de çevrilmiş olan “Endülüs: Müslüman İspanya’nın Yeni Tarihi” adını taşımaktadır. Dergimizin önceki sayılarında konuyla ilgili Türkçe telif bir eserin tanıtımı ise S. Çittir tarafından yapılmıştı. Batı aydınlanmasında İslam kültür ve medeniyetinin etkilerine ilişkin olarak yerli ve yabancı yazarlar tarafından çok sayıda araştırma ve yayın yapılmıştır. Batı, Ortaçağ karanlığında boğulurken Doğuda İslamiyet sonrasında aydınlık bir dönem yaşanmıştır. Dolayısıyla Ortaçağ karanlığı ifadesi, Doğu ile ilgili olmayıp bütünüyle Batı toplumlarını nitelendiren bir ifadedir. Ancak Doğuda ve bu bağlamda Osmanlı Devletinde yaşanan duraklama ve gerileme döneminde Batı, Doğu kültür ve medeniyetlerinin de etkisiyle bilim ve teknolojide ilerlemeler kaydetmiştir. Yukarıda adı geçen kitapta yazar, halen İslamın etkilerinin devam ettiği İspanya’nın (Endülüs) ve İspanya Müslümanlarının geçmişte yaşadığı olayları olabildiğince nesnel bir bakış açısıyla analiz etmiştir. Endülüs’te Müslümanlar, adalet ve hoşgörüye dayanan bir yönetimle çok kültürlü bir toplum yapısı oluşturmuştur. Kitapta, 900 yıllık İslami bir dönemi kapsayan Endülüs tarihi, yaşanan tarihi olaylarla ilişkili olarak dönemler halinde ele alınmış olup Papalığın öncülüğünde düzenlenen Haçlı seferleri ile Endülüs’ün Altın Çağı sonlandırılmıştır. Günümüz çok kültürlü toplumlarında ortak değerlere dayalı bir okul ve toplum yaşamı inşa etme konusu çok tartışılırken Catlos’un kitabının okunmaya değer kıymetli çalışma olduğu söylenebilir.

Dergimizin bundan sonraki sayılarında görüşmek üzere bütün okurlara en kalbi selam ve saygılarımı sunarım.

**Prof. Dr. Mehmet ŞİŞMAN**

Baş Editör

**Toplum, Eğitim ve Kültür Araştırmaları Dergisi**

---